

Хохліна О. П.,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри авіаційної психології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЯК МЕТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Все більшого значення для психологічних досліджень та практики підготовки працівників правоохоронних органів набуває суб'єктно-діяльнісний підхід, відповідно до якого діяльність суб'єкта розглядається з огляду на її можливості щодо особистісного становлення людини, розкриття її творчого потенціалу, досягнення найвищого рівня майстерності в діяльності та найвищого рівня сформованості особистості за повнотою характеристик.

Психологічне забезпечення становлення фахівця передбачає щонайперше засвоєння та виконання ним професійної (трудової, предметної, зовнішньої) діяльності. Саме ця сторона підготовки професіонала є пріоритетною у закладі освіти й враховується її навчальними планами, програмами тощо. Водночас виконання будь-якої трудової діяльності потребує наявності у людини певних психічних функцій, які її обслуговують; в ній вони породжуються й формуються, надалі виконуючи функцію забезпечення й регуляції її виконання. Діяльність (предметна, зовнішня, трудова) включає в себе два процеси: активне перетворення світу суб'єктом (тобто, власне її виконання) та зміни самого суб'єкта (власне розвиток) за рахунок «всмоктування в себе більшої частини предметного світу» (Т. Корнілова) [1]. Таким чином, професійна підготовка на основі формування діяльності пов'язана з розвитком суб'єкта, що визначаються поняттями складових психіки та їх характеристик. При цьому вершинне місце у розвитку фахівця відводиться становленню його професійно значущих особистісних властивостей та особистості загалом, відповідно до її структури (наприклад, за О. Ковальовим, – самосвідомість, спрямованість, здібності, характер, темперамент) [4].

Зазначимо, що відповідно до суб'єкт-діялісної концепції (О. Ткаченко, О. Асмолов, А. Петровський, В. Петровський та інші) [4], засвоєння та виконання особою самої діяльності, але на рівні, коли діяльність характеризується як надситуативна, на відміну від ситуативної (адаптивної, пристосовчої, необхідної), як неадаптивна, вільна від необхідності, пристосування; а людина в ній постає як особистість-суб'єкт, індивідуальність, що здатна проявляти творчість, майстерність, містить особливі можливості щодо особистісного зростання, досягнення людиною у своєму розвитку акме. Орієнтиром же такого розвитку як діяльності, так і особистості, в процесі підготовки професіонала є знання про особистість, її ознаки та критерії сформованості. Так, особистість визначається як суспільно-психологічна сутність людини, яка формується у результаті засвоєння нею суспільно-історичного досвіду людства. Окрім того особистість – це як «лик», обличчя; як чудо, як міф (О. Лосєв, В. Маркін та інші). Тобто особистість – щось

значуще, значне, що піднімається у самій людині над нею самою, є найвищим рівнем у її психічному розвитку. А це можливе лише тоді, коли людина стає суб'єктом. Особистість – це суб'єкт як діяч, ініціатор власної активності, соціальної дії, саморозвитку, свого життя; особистість – це здатність індивіда жити через призму свого життєвого вибору, відповідальності за нього. Отже, особистість як соціальна якість формується через свою активність-суб'єктність (В. Маркін, А. Брушлінський, а також Л. Божович, С. Максименко, К. Максименко, М. Папуча та інші). У зв'язку з цим особистість більш повно визначається як саморегульоване системне утворення, що складається з соціально-значущих психічних властивостей, які забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності, в тому числі й щодо себе, свого розвитку. Необхідною ж передумовою становлення особистості у такому розумінні є формування у неї самосвідомості – усвідомлення себе та своїх якостей, що уможлиблює її здатність до саморегуляції, саморозвитку, довільності своєї зовнішньої та внутрішньої активності [4].

Повнота розгляду суті особистості передбачає врахування й знань про ознаки та критерії її сформованості. У результаті аналізу літературних джерел з цього питання виявлено, що в характеристиці особистості дуже важливою є ознака відносної сталості, певної прогнозованості, наявності стрижня (особистість, за Г. Абрамовою, – «як качан капусти»). У зв'язку з цим особистість розглядається як стійкий психічний склад людини (К. Абульханова), пов'язується зі свідомістю, усвідомленістю, особистісною рефлексією, духовністю (Л. Виготський, К. Платонов, І. Бех, Е. Помиткін та інші). В якості основних змістових ознак особистості (С. Максименко, К. Максименко, М. Папуча) [3] наводяться цілісність, унікальність, активність, вираження, відкритість, саморегуляція. За В. Маркіним [2], найвищими критеріями успішності особистісного зростання (або сформованості особистості) є: 1) ефективність діяльності, успішність життєвого шляху; 2) максимальна самореалізація (професійна та екзистенційна задоволеність); 3) досягнення найвищого рівня розвитку (реалізація здібностей). Виділяється й інтегративний критерій – зрілість особистості, яка виявляється у здатності до свідомого керівництва своєю поведінкою, бути адекватним й активним соціальним суб'єктом.

Доповнити характеристику зрілості особистості, виходячи з наукових джерел, можна уточненням щодо спроможності самобудівництва суб'єктності у плані розкриття своїх ресурсів, формування здатності до саморегулювання, саморозвитку, виховання духовності, моральності. Про досягнення людиною у своєму розвитку акме, що оцінюється щонайперше за наведеними критеріями, свідчить і знаходження нею смислу життя, що робить її щасливою у всіх сферах життєдіяльності, включаючи й професійну.

Список використаних джерел

1. Корнилова Т. В., Смирнов С. Д. Методологические основы психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2007. С. 177.
2. Маркин В. Н. Личность в категориальном ряду: индивид, субъект, личность, индивидуальность (психолого-акмеологический анализ). *Мир психологии*. 2007. № 1. С. 45–54.

3. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2007. С. 25–36.

4. Хохліна О. П. Теоретико-методологічні проблеми психології: навч. посіб. Київ: Симоненко О.І., 2021. 244 с.